

Elin Rundberget:

SKOGFINNENE I LØTEN

Elin Rundberge, f 1976, er cand.philol. i folkloristikk fra Universitetet i Oslo (2003) med hovedoppgaven " 'Dette er Finnskogen'. En studie i fortellingen om en kulturarv ca 1960-2000" Har arbeidet innen arkiv-sektoren, hovedsakelig med ordning av offentlige arkiver og et kartleggingsprosjekt av privatarkiver i Hedmark fylke, i regi av ABM tvikling (2005) samt EDB-registrering av folketellingen for Leuthen præstegield 1815..

”Finnskogen” eller ”Finnskogene” er en vanlig betegnelse på de milevise skogområdene i sørøstre del av Hedmark fylke. Områdene ble sannsynligvis først befolket av nybyggere fra Finland og Sverige tidlig på 1600-tallet. Menneskene som bosatte seg her i grensetraktene mellom Norge og Sverige er blitt kalt både ”skogfinner”, ”rugfinner” og ”savolaks-finner”. I denne artikkelen brukes navnet skogfinner, derav betegnelsen den ”skogsfinske kulturen”, alternativt ”finnekulturen”.

Den skogsfinske kulturen

Siden de første skogfinnene kom til Norge på 1600-tallet, har finnekulturen vært utsatt for nedvurdering fra det norske storsamfunnet, men det har også funnet sted ny kulturblostring og revitalisering. Store deler av 1800- og 1900-tallet er en vanskelig periode for skogfinnene kulturhistorisk sett. De måtte i likhet med andre minoriteter bl.a. legge sitt eget språk til side, eksempelvis ved ikke å ha finsk på skolen. Etter hvert ble også typisk skogsfinske bygninger som røykstue og badstue mindre brukt.

Slike forhold er bakgrunnen til at finnekulturen kan oppfattes som ”død” og ikke-eksisterende i dag. Men selv om mange skogsfinske kulturelementer ikke lever på samme måte som før, finnes de i dag i andre sammenhenger. Det er under et hundreår siden skogfinnene møtte negative holdninger fra storsamfunnet, men samtidig bare noen tiår siden nye generasjoner

og kulturell revitalisering har satt finnekulturen inn i en positiv, engasjerende og spennende ramme. Et synlig bevis er festivalen Finnskogdagene som årvisst arrangeres på Svullrya i Grue Finnskog. Den viser at finnekulturen slett ikke er smuldret bort i løpet av 400 år.

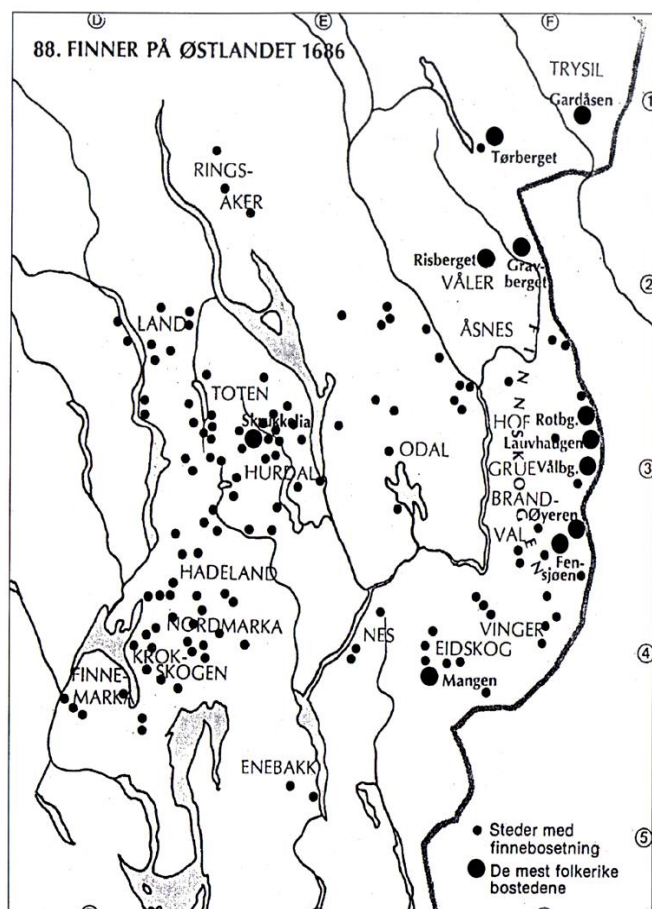
Finnekultur og finnebosetting i Løten

Den sørlige del av Hedmark er både i historisk og i dagens sammenheng ansett som et kjerneområde for skogsfinske kultur. Det er særlig to årsaker til dette. For det første feires som nevnt Finnskogdagene her. Interessen for skogsfinske kultur er stor i dette området.

For det andre er det et faktum at sørfylket hadde den desidert største konsentrasjonen av skogsfinske bosettinger på norsk side. Men selv om skogfinnene var mest tallrike på Finnskogen, bosatte de seg også over store deler av det indre Østlandet. I nord var det bosettinger opp til Trysil-traktene, i sør og vest forbi Mjøsa mot Modum og Lier/Telemark. (Christensen 1995:118ff).

Nåværende Løten kommune er altså ikke del av finnekulturens kjerneområde. Det må kunne fastslås med bakgrunn i bosettingsmønsteret. På den annen side ligger Løten heller ikke i den ytterste utkant av den skogsfinske kulturens nedslagsfelt. Denne utkant-problematikken tas opp igjen nedenfor. I dag vet vi at det var enkelte

finneboplasser i Løten. Men det finnes ytterst få historiske kilder til skogsfinsk kultur og bosetting her.

Kartet viser skogsfinske bosettingsområder sent på 1680-tallet. Som vi ser er konsentrasjonen sterkest i sørfylket mot svenskegrensen. Løten ligger i utkanten av dette kjerneområdet. Illustrasjonen er hentet fra Rønning 2000:16.

En kilde peker seg ut som svært viktig: Finnemannntallet av 1686. Det er et eget manntall over finner som var bosatt i Norge på dette tidspunktet (Rønning 2001:273). Manntallet ble til ved at skogfinnerne måtte møte på tinget og svare på en del spørsmål. Det er ikke dermed slik at vi kan stole fullt ut på opplysningene, blant annet er det lite sannsynlig at registreringen virkelig omfatter alle finner i Norge.

Finnemannntallets største problem som historisk kilde er de dansk-norske embetsmennenes problemer med å skrive finske slektsnavn. Blant annet skal Liden være Liitiäinen, og det er flere slike eksempler på fornorsking. Derfor har

manntallet gitt enkelte mindre pålitelige tolkninger av navn. Uansett er det en sjelden samtidsdokumentasjon på skogsfinsk bosetting, og en kilde som ikke kan utelates i et forsøk på å kartlegge finnekulturens utbredelse. Manntallet gir opplysninger om personer; navn, alder, sivilstatus og eventuelle barn. I tillegg kan det være nedskrevet fødselssted, hvor lenge de har bodd i Norge, og hvem som eier grunnen der de bor.

Totalt gir finnemantallet opplysninger om ca 1250 skogfinner i Østlandsområdet. Finnemannntallet for Løten sokn gir opplysninger om i alt 16 finner i Løten (Opsahl og Winge 1990:54f, Østberg 1978:72f). Manntallet ble opptatt "Anno 1686 Den 18. Januarij paa Grimbsæt tingstue i Leuften Soegen" (Opsahl og Winge, 1990:54). De største finneboplassene som nevnes er Stensåsen, Skalberget, Totberget og Solberg. I Stensåsen bodde "Poul (Pål) Matthisen finde". Pål skal ha kommet til Norge 25 år tidligere sammen med sin far Mattis. Mattis bor i 1686 sannsynligvis fortsatt i Stensåsen. Pål har også overtatt plassen Skalberget etter den tidligere bygselmannen Per Henriksen, også han av finneslekt. Per Henriksen satte som betingelse at Pål giftet seg med hans datter Berte. Flere finner nevnes i Stensåsen, blant annet Eskil Eskilsen som opprinnelig kom hit som gjetergutt. I Totberget bor Pål sin bror, Johannes Matisen. Han sitter her som husmann med kone og to barn. På plassen Solberg nevnes bare en finsk husmann i manntallet: Mikkel Pålsen, også han gift og med to barn. Videre i finnemantallet nevnes Skalberget der "Peder Henriksen finde" bygler sammen med sin datter. Manntallet beskriver videre hvordan Poul finde og Peder Henriksen har nedfelt "usigelig megen skog" og bygget hus og ryddet torp.

Dette er kort hva finnemantallet forteller om skogsfinsk bosetting i Løten. Av nyere forskere peker Kristian Østberg seg ut som en viktig bidragsyter til kunnskap om skogfinnerne og finnekulturen (Hansson 2003:69). Østberg var bondesønn og oppvokst i Grue i Solør, altså nær det skogsfinske kulturhistoriske kjerneområdet. I 1978 kom boken "Finnskogene i Norge", opprinnelig utgitt som en artikkelserie i Norsk Geografisk Tidsskrift 1931-39 (Østberg 1978).

Fotografiet er fra Skalberget i Skogbygda i Løten. Skalberget var en av de største finneboplassene som nevnes i Finnemantallet. Foto: Hedmarksmuseets fotoavdeling.

I kraft av sin grundighet og sine forskningsresultater er Kristian Østberg en av våre viktigste kilder til finnebosettingen. Dette gjelder også for Løten. Andre forfattere som har kartlagt skogfinnenes utbredelse ut over kjerneområdet er blant andre Arne Bretten (Bretten 1970), Trygve Christensen (Christensen 2002) og Rolf Rønning (bl.a. Rønning 2004). Både Østberg og andre forholder seg til Finnemantallet som grunnleggende kilde når de beskriver finnebosettingen i vårt område.

Løten sine finnebosettinger i et utkantperspektiv

Både det foregående kartet og Finnemantallet viser at det er relativt få skogsfinnske bosettinger i Løten. Hva kan det skyldes at Løten har så få bosettinger?

Som tidligere nevnt har skogfinnene fått flere ulike betegnelser i de historiske kildene. Flere av navnene henspiller på finnenes form for jordbruk, nemlig svedjebruket. Det er nødvendig å kort beskrive svedjebruket for å kunne forstå

dets rolle med hensyn til bosettingsmønsteret. Svedjebruk besto i å brenne store mengder skog, før kornet ble sådd i asken. Det var gjerne rug som ble dyrket på denne måten, herav navnet rugfinner. Svedjebruket var en av skogfinnenes viktigste næringsveier, selv om det ble godt supplert av jakt og fangst. Denne formen for jordbruk gir svært gode og store avlinger. Men svedjebruket er skogforbrukende fordi det tar mange år før skogen vokser opp igjen og kan brennes på nytt. Derfor måtte dyrkingsområdet ofte flyttes, og store arealer ble brukt. Skogen var altså ikke bare en viktig ressurs for skogfinnene. Det kan sies at skogen faktisk var en ren forutsetning for skogsfinnske bosettinger.

I så måte kunne vi forvente et stort antall skogfinner i Løten. Kommunen har gjennom alle tider hatt skogsdrift som en viktig næringsvei, og allmenningen er rik på både mye og god skog. Men selv om Løten har store skogdekte arealer, finner vi ikke de milevise sammenhengende skogsområdene som lenger sørøst i fylket. Både øst og vest for Løten brytes områdene opp av henholdsvis Glomma og Mjøsa. Vi skal heller

ikke så langt nordover før terrenget blir mer kupert og nærmer seg fjell-landskapet i nordøsterdalen. Bare disse forholdene alene kan tale for at det faktisk var tallmessig færre finnebosettinger i Løten, fordi naturen ikke gav like gode forutsetninger for svedjebruket som i sørfylket.

Et annet viktig forhold er hvordan sporene etter skogsfinsk kultur kan gjenfinnes. Det er en kjensgjerning at beboerne i kjerneområdet Finnskogen lenge bevarte sitt språk, kultur og levesett. Svedjebruket eksisterte enkelte steder helt fram til midten av 1800-tallet (Hansson 2003:22). Likeledes holdt det finske språket seg lenger inne på Finnskogene enn noe annet sted i Norge. Her var det nok av slektninger og landsmenn slik at språket kunne praktiseres, og det var naturlig å bruke sitt morsmål. Samme mekanisme ses i ekteskapsmønsteret. Det var lenge vanlig at skogfinnene giftet seg med hverandre. Det skogsfinske levesettet overlevde lettere under slike forhold. Så lenge forekomsten av finner var relativt stor, hadde finnene lettere for å beholde sin særegne kultur. Nå er det ikke slik å forstå at finnene levde isolert inne på skogen. Historien vitner både om positivt og negativt samkvem mellom nordmenn og finner. Et eksempel er bruken av utmarka der finnene bodde. Den utgjorde beitemarker for nordmennenes om sommeren. Det viktige her er imidlertid at så lenge antallet skogfinner var relativt stort, gav det et bedre grunnlag for å opprettholde sin særegne kultur.

Det lave antall finnebosettinger i Løten kan som påpekt ovenfor ha bakgrunn i naturforholdene. I tillegg var det her kortere avstand mellom de ”norske” bygdene og de finske bosettingene enn tilfellet var langt inne på sørfylkets finnskoger. Følgelig må vi kunne anta at kontakten også ble tettere her mellom nordmenn og skogfinner enn den var øst for Glomma (Rønning 2001b:247). Dette øker sannsynligheten for at det typisk skogsfinske, det være seg språk eller tradisjoner, raskere ble assimilert i det norske levesettet. Kanskje begynte også ekteskapsinngåelse med nordmenn på et tidligere tidspunkt enn der hvor avstandene til nordmenn var større, og finnene var tallmessig flere. Hvor det var få finner, var det jo faktisk færre livspartnere å velge mellom, og det ble naturlig å søke til den øvrige befolk-

ningen. Dersom utviklingen mot å ta opp norske tradisjoner og kultur gikk raskere der hvor finnene var færre, er det også naturlig å anta at de tidligere la om til åkerbruk fremfor å holde på sitt særegne svedjebruk.

For å få et helhetlig bilde av skogsfinsk bosetting i Løten skal vi se på den administrasjons-historiske sammenhengen. De få finneboplassene vi kjenner, ligger i Løten allmenning. Allmenning var fra gammelt av betegnelsen på all mark som ikke var dyrket (Stang 2004:24). Her hadde bøndene bruksrett. På 1600- og 1700-tallet ble mange allmenninger i Norge solgt til privatpersoner og til bygdealmuen (ibid.:91). Dette gjelder også for Løten bygdeallmenning som ble kjøpt av bygdefolket allerede i 1672 (Syversen 1986:12). Tre personer gikk da sammen om å kjøpe Løiten og Romedal allmenninger: Jens Povelsen, Anders Simonsen og Nils Toller. Alle de tre var velstående menn som eide gårder i Løten før de kjøpte allmenningen.

I løpet av det påfølgende hundreåret endret eierskapet over allmenningen seg. Handelsfamiliene Anker, Collet og Leuch kom inn i bildet omkring 1740 (ibid.:28). Under deres eierskap blir mengden tømmer som hogges for salg svært stor. Firmaet Collet&Leuch var landets største trelasthandel omkring 1740. Imidlertid var tømmerdriften så stor at skogen ble forringet i det påfølgende århundret. Rovhugst og skogbranner medførte at flere tusen mål av allmenningen forsvant, og den ble således uten interesse for de store skogeierne som drev salgshogst. I 1836 ble Løten allmenning kjøpt tilbake av bygdefolket, i form av Løiten Sogneselskab (Syversen 1986:27)

Løten allmenning ble altså solgt til private relativt kort tid etter at de første finnene passerte grensen til Norge. At allmenningen kom tidlig i privat eie kan ha begrenset mulighetene for etableringen av skogsfinsk bosetting. Som beskrevet ble allmenningens rike ressurser utnyttet, særlig gjennom salgshogst. Dette har to konsekvenser relatert til skogsfinsk bosetting. For det første ble mengden skog mindre, noe som ga dårlig forutsetninger for skogfinnernes viktigste næringsvei svedjebruket. For det andre var jo allmenningen i aktiv bruk, hvilket peker

mot at det faktisk ikke var rom for skogsfinsk bosetting. Løten allmenning var i praksis opptatt og ressursene allerede utnyttet på den tiden skogfinnene kunne etablert seg her. Det må kunne antas at dette er hovedårsaken til at det finnes kun et lite antall skogsfinske boplasser i Løten kommune.

Skogfinnenes historie i Norge strekker seg fra tidlig på 1600-tallet og fremover. Vår viktigste kilde til å kartlegge bosettingen i Løten kommune er Finnemantallet fra 1686. Kildene viser at det er relativt få skogsfinske bosettinger i Løten. Denne artikkelen fokuserer på Løten ståsted i en skogsfinsk kulturhistorisk og administrasjonshistorisk sammenheng, og da hovedsakelig mulige årsaker til de forhold kildene forteller om. Det er sannsynligvis innen administrasjonshistorien vi finner den viktigste bakgrunnen til at det er kun et lite antall finnebosettinger i Løten.

Litteratur

- Bretten, Arne (1970): Litt om de første finner på Hedemarken, og noen av deres etterkommere. I: Hedmark Slektshistorielags tidsskrift, bd VI.
- Christensen, Trygve (2002): Skogfinner og finnskoger. Eget forlag, Oslo.
- Hansson, Elin (2003): "Dette er Finnskogen" – en studie i fortellingen om en kulturarv ca 1960-2000. Hovedoppgave ved Universitetet i Oslo, Institutt for Kulturstudier.
- Opsahl, Erik og Winge, Harald (1990): Finnemantallet 1686. Norsk historisk kjeldeskrift-institutt, Oslo.
- Rønning, Rolf (2000): Finneinnvandringa i det sørøstlige Norge. Finnsam-foredrag 28.05.2000 i Elverum. Gjengitt i Finnkultur nr 4/2000.
- Rønning, Rolf (2001a): Finnemantallet. I: Det skogsfinska kulturarvet. Utgitt av FINNSAM, Falun.
- Rønning, Rolf (2001b): Norge. I: Det skogsfinska kulturarvet. Utgitt av FINNSAM, Falun.
- Stang, Cæcilie (2004): Rettigheter i utmark – i historisk perspektiv. Landbruksforlaget.
- Syversen, Odd Magnar (1986): Løiten Almanning. 150 år som bygdealmanning. Løten.
- Østberg, Kristian (1978): Finnskogene i Norge. Grue.

*Artikkelen er publisert i NFLnytt nr 51
februar 2008*

